

Štamparova javnozdravstvena ideologija - postojana i aktualna i u 21. stoljeću

Berislav Skupnjak

Sažetak

Autor se odmah uvodno izjašnjava da se bez pretjerivanja može utvrditi kako je A. Štampar, taj nestor ne samo hrvatske, već i europske socijalne medicine, čitav svoj život podredio i posvetio unaprijeđenju zdravlja pa po tome i preveniranju bolesti.

To autor dokazuje jasnim očitovanjem i radovima A. Štampara još u studentskim danima, kada se je – primjerice – izjašnjavao protiv korištenja duhana (1910. godine !), kao odlukama, djelujući na važnim pozicijama zdravstvenog dužnosnika, kada je dao poticaj za osnivanje njemu najmilijih zdravstvenih ustanova, tj. domova zdravlja. Za njih je u prvom članku odmah predvidio da su to ustanove sa primarnom dužnosti "unaprijeđenja zdravlja i sprečavanja bolesti".

Kasnije, u jamačno najproduktivnijoj fazi, kada je osnivač Svjetsku zdravstvenu organizaciju, zdušno se zalagao za princip pravičnosti, u smislu da svatko ima pravo na zdravlje i to je preduvjet za akcije i mjere unaprijeđivanja zdravlja i preveniranja bolesti.

To se je – između ostalog – osjetilo i u njegovom pristupnom govoru kao prvog predsjednika Svjetske zdravstvene skupštine, kada je u dva navrata spomenuo pravo "Zdravlje za svakoga", što je kasnije Svjetska zdravstvena organizacija plasirala u svjetski najveći socijalni pokret kao strategiju "Zdravlje za sve do 2000. godine".

Osim toga, on je zaslužan za diferiranje primarne medicinske zaštite od primarne zdravstvene zaštite, te se u njegovim djelima može uočiti različitost postupaka pri unaprijeđenju zdravlja od onih za preveniranje bolesti.

Sve te najvažnije zamisli njegove ideologije itekako su aktualne dan danas, što opravdava naslov autorove prezentacije.

Ključne riječi: unaprijeđenje zdravlja, prevencija, Svjetska zdravstvena organizacija

UVOD

Rijetki preživjeli učenici, ali i nebrojeni njegovi sljedbenici i poštovatelji pronalaze zadovoljstvo kada u ogromnom opusu prof. Andrije Štampara, tog najvećeg liječnika kojeg je Hrvatska ikada dala, pronalaze brojne dan danas svježije i primjenjive konceptualne postavke i javnozdravstvene ideje.

Pri tome ih mora prožimati osjećaj divljenja da taj velikan hrvatske, ali i europske te svjetske javnozdravstvene misli, tijekom svog manje od 70 godina dugog životnog vijeka proizveo, ne samo kvantitativno gledajući, ogroman opus (prema pedantnom popisu kojeg je izradio njegov uporniji istražitelj prof. dr. Grmek, taj se opus sastoji od 30 knjiga i preko 200 članaka), već i zbog njihove aktualnosti i postojanosti.

I još više: svatko tko bliže ulazi u tu materiju mora biti impresioniran kako su mnoge ideje i zamisli koje je generirao A. Štampar – od svojih studentskih dana pa sve do svoje smrti – našle svoju primjenu, bilo na nacionalnoj razini bilo u svjetskim razmjerima.

Upravo poradi začuđujuće širokog dijapazona – promatrano po njihovoj dubini i širini – ne može se ni izdaleka u ovako skromnom prikazu predložiti Štamparovo velebno djelo pa će se u ovom tekstu dati samo podsjetnik na neka možda manje poznata Štamparova stajališta, odnosno – bolje rečeno – neke rijeđe isticane okosnice i podloge njegovog kasnije upornog inzistiranja na implementaciji određenih javnozdravstvenih zamisli.

Misli se na okolnosti o kojima se manje znade i piše, a koje su postale stožerna osovina današnje globalne zdravstvene politike koju propagira Svjetska zdravstvena organizacija, misleći prvenstveno ovdje na strategiju "Zdravlje za sve" te na koncept primarne zdravstvene zaštite.

Sve će se promatrati u okviru plemenite težnje, da se demonstrira održivost, postojanost, te aktuelnost nekih Štamparovih ideja u današnje vrijeme, te da se demonstrira kako se te zamisli primjenjuju ili tretiraju kao primjenjive.

METODOLOŠKI PRISTUP

Kao što je pripomenuto, pokušati će se učiniti napor da se doprinese razumjevanju Štamparovih ideja na način koji pokazuje da su se te ideje rađale u glavi mladog Štampara u prvim desetljećima 20. stoljeća, dakle, u vrijeme kada je on bio u statusu medicinara, odnosno mladog liječnika.

Period koji plijeni pažnju je također onaj u zadnjem desetljeću njegovog prekratkog života, kada je osnovao Svjetsku zdravstvenu organizaciju, odnosno bio najsnažnija ličnost koja je ne samo pokrenula osnutak te za zdravstvo najautoritativnije organizacije u obitelji Ujedinjenih Naroda, već je ona – pod njegovim utjecajem – preuzela neke zamisli, čiji je ideološki autor zapravo bio sam Štampar.

Izvor te informacije su u prvom redu – dakako – njegovi radovi, ali i svojevremeni direktni kontakt sa samim velikanom – nestorom našeg javnog zdravstva, tj. A. Štamparom, čime se autor ovih redaka silno ponosi, kao i iz razgovora sa njegovim najbližim suradnicima, ali i visokim funkcionerima Svjetske zdravstvene organizacije.

Kao ilustracija za ovo posljednje može se navesti da je jedan od najkreativnijih direktora Svjetske zdravstvene organizacije dr. Mahler priznao da je za svoj globalni pokret "Zdravlje za sve" pokupio asocijaciju i izvor iz čuvenog i već klasičnog inauguralnog govora A. Štampara kao prvog predsjednika Svjetske zdravstvene skupštine održane 24. Lipnja 1948. godine.

MLADI DANI – IZVORIŠTE KREATIVNOSTI

Opravdano se koristi izraz: izvori kreativnosti. To poradi toga što je Štampar ne samo u svoje rano doba koje se rado nazivlje "formativno" dao inicijative za pokretanje nekih popularnih, za zdravstvo značajnih izdanja (vidi prilog), već je tangirao tematska područja koja u to vrijeme ni izdaleka nisu bila u centru pažnje, koja su svoju punu atraktivnost doživljavala puno decenija kasnije.

Uostalom, spomenimo samo neka područja kojima se je bavio Štampar, bilo kao medicinar bilo kao mladi liječnik (tablica).

Kao što je uočljivo, u to vrijeme – vjerovali ili ne – Štampar piše, uz ostalo, i o reformama sustava zdravstva i sustava zdravstvenog obrazovanja.

Kao ilustracije se navode i neke njegove tvrdnje ("statements"), s time da se uz njih odmah navodi i njihova primjena u današnjoj globalnoj zdravstvenoj politici (prikaz)

I još jedan snažan dojam: svi se divimo i u velikoj mjeri u tome najaktivnije učestvujemo, u potencijalno najučinkovitijoj globalnoj akciji Svjetske zdravstvene organizacije, tj. donošenju Međunarodne konvencije o borbi protiv pušenja (kojoj je u Svibnju mjesecu ove godine pristupila i Hrvatska). Međutim, pri tome zaboravljamo da je Štampar i o tome imao svoje stanovište, i to kao mladi student, star svega 22 godine.

PODUDARNOST ŠTAMPAROVE IDEOLOGIJE I POLITIKE SVJETSKE ZDRAVSTVENE ORGANIZACIJE

Kao što je već spomenuto, dobro je poznato da je posljednjih desetak godina svog prekratkog života Štampar imao ogroman utjecaj na Svjetsku zdravstvenu organizaciju. Međutim i tijekom svog bogatog kreativnog života često se izjašnjavao o bitnim zdravstvenim problemima.

U jednom kraćem prikazu (Prikaz 2) predočene su njegove misli koje su postale najvažnije determinante politike Svjetske zdravstvene organizacije.

Ta organizacija – nakon Štamparove smrti – ostala je i dalje nosilac sveopće i globalne zdravstvene politike; tu su politiku u 20. stoljeću najvećma katakterizirala dva velika pokreta.

Jedan je popularan i primjenjen praktički na svim kontinentima, a poznat pod sloganom "Zdravlje za sve".

Pri tome se u pravilu zaboravlja da je to bila izvorna ideja upravo nestora naše socijalne medicine, tj. Andrije Štampara.

Evo obrazloženja:

Na njegovom inauguralnom govoru, kada je aklamacijom izabran za predsjednika Svjetske

zdravstvene skupštine (zbog slijeda zbivanja na koje je korisno podsjetiti, a u vezi su sa njegovom ulogom u osnivanju Svjetske zdravstvene organizacije – Prikaz 3), tj. u Lipnju 1948. godine, on je – kao novoizabrani predsjednik prve Svjetske zdravstvene skupštine koji je i otvorio tu Skupštinu – održao svoj čuveni inauguralni govor u kojem je u dva navrata spomenuo da će se boriti za "health for everyone" i za "health for everybody". Kasnije je to promjenjeno u istoznačni slogan pod formulacijom "Health for all".

I još jedna zanimljivost: Svjetska zdravstvena organizacija se je u zadnjoj četvrtini 20. stoljeća istakla i sa konceptom primarne zdravstvene zaštite. Taj izraz je prvi puta upotrebljen u britanskom ministarstvu zdravlja 1920. godine, ali je pod predsjedavanjem Andrije Štampara na konferenciji koju je organizirala Svjetska zdravstvena organizacija 1958. godine – neposredno prije smrti Andrije Štampara – u tekstu za koji se ima dojam da ga je sastavljao sam Andrija Štampar bilo govora o "primary care centers" i "secondary care centers".

Bilo bi smiono tvrditi da je to bila inspiracija grupe stručnjaka i zdravstvenih političara u 7. desetljeću 20. stoljeća i da je temeljem toga lansiran čuveni koncept primarne zdravstvene zaštite, koji je i službeno prihvaćen na jednako tako čuvenoj konferenciji o primarnoj zdravstvenoj zaštiti u Alma Ati (Kazahstan).

Međutim, nije naodmet znati i za ovu finesu iz njegovog opsežnog javnozdravstvenog djelovanja.

ZAKLJUČNI STAV

Od početka svoje karijere, ili bolje rečeno, svog punoljetnog življenja, dakle, od studija u Beču pa sve do svoje prerane smrti, Andrija Štampar je uz svoj potpuni nesebični angažman na rješavanju zdravstvenih problema zemlje u kojoj se rodio i u kojoj je živio, bio internacionalna ličnost i međunarodna figura.

Za poduhvate kojih je oduvijek bilo toliko da je u svakoj sredini gdje je Štampar djelovao ostalo traga za današnju i buduću povijest medicine i zdravstva, uvijek je nalazio utočište i nužnost da im pristupi sa širokog globalnog aspekta.

Štampar je, stoga, kontinuirano i dosljedno proučavao prilike i drugdje u svijetu, uspoređivao ih sa onima s kojima se je neposredno bavio i u svemu tome je uvijek pokazivao sve odlike i atribucije međunarodnog, zapravo, globalnog političara.

Mnoge su ipak ostale stvari manje poznate (kao što će se morati proučavati one u vezi sa boravkom u Kini) pa predstoje daljnja istraživanja kao i dokazivanja u korist teze da je Štampar bio svjetski zdravstveni političar i da je on tokom svog bogatog života akumuliranim postavkama i zasadima ustvari i rodonačelnik današnjih velikih ideja koje se odnose na pokret "Zdravlje za sve do 2000. godine", te na koncept primarne zdravstvene zaštite, koje i danas čine fundament međunarodne zdravstvene politike.

Ilustrirajući ovaj prikaz sa nekim stavovima prof. dr. Andrije Štampara sa naglaskom na njegova razmišljanja i shvaćanja u njegovom mladom, formativnom periodu pa do kreativnog produciranja nekih visokoznačajnih javnozdravstvenih ideoloških zasada, može se lako utvrditi da su te misli postale okosnica naše nacionalne, ali jednako tako i svjetske, globalne politike.

Posebice zbog njegove uloge koju je imao u osnivanju i početnom vođenju Svjetske zdravstvene organizacije.

I ono najvažnije: sve misli i stajališta nimalo ne gube na svojoj aktuelnosti; dan – danas su postojane i održive, pružaju jamstvo da ćemo uvijek prof. Andriju Štampara moći tretirati kao najvećeg javnozdravstvenog radnika 20. stoljeća, te uvijek aktuelnog i postojanog ideologa moderne zdravstvene politike.

PRIKAZ 1: “Mlade” ideje 22-godišnjeg Štampara

ŠTAMPAR	PRIMIENA (prvenstveno putem SZO)
Dužni smo brinuti se za zdravlje ^[1] (1911)	Samoodgovornost za zdravlje New public health policy
Duhan je uživalo koje omanjuje pa mu se čovjek podaje koliko samo može. Ko se jednom na nj priču teško će mu se onda oteći. Radi toga što je on zdravlju neprijatelj, morali bi ga se okanuti. (1910) ^[2]	Rezolucija Svjetske zdravstvene organizacija (SZO) o pušenju
Da Beograd ima smrtnost i pobol na 1000 stanovnika kao London, svake godine bi manje umiralo 413 građana, a uštedjelo bi se 280480 dana bolesti. To je vrijednost od 501080 tadašnjih austrougarskih kruna. (1910) ^[3]	Prve računice iz domene ekonomike zdravstva
Tvrde mnogi učenjaci “da nam djeca radi toga slabe i kratka su života što ih majke rođenim svojim mlijekom ne hrane”	Kampanja SZO za “breast – feeding”
Medicina se ne smije baviti samo sa bolesnicima. Ona se dapače mora baviti i sa zdravima (1911)	Promotivna medicina (Ottawa Charter)
Rad, zdravlje i bolesti su u tjesnoj vezi (1911) ^[4]	Medicina rada
Osim mnogih dužnosti koje nam se nameću u zajedničkom životu, postoji još jedna sveta dužnost, dužnost biti zdrav (1925)	Vlastita odgovornost za zdravlje

[1] Poruke o zdravlju, Društvo Hrv. Sveuč. građana, Zagreb, 1910.

[2] Ibidem

[3] Ibidem

[4] Socijalna medicina, Zora (1911), 3:(126-131)

PRIKAZ 2: Ostvarenje Štamparove ideologije

ŠTAMPAR	OSNOVNE IDEJE SZO: -PRIMARNA ZDRAVSTVENA ZAŠTITA -ZDRAVLJE ZA SVE DO 2000. GODINE
Što se tiče zdravlja ne smije biti razlike između bogatih i siromašnih (1926) ^[1]	EQUITY
“Science has taught how to secure health for everyone” (1948) “The aim should be to contribute fully to the accomplishment of health for everybody” (1948) ^[2] “Oдавно smo došli do zaključka da su privreda i zdravlje ovisni jedno o drugom” (1926)	HEALTH FOR ALL INTERSECTORAL APPROACH
“Liječnik mora biti prvenstveno socijalni radnik” “Mjesto liječnika je tamo gdje ljudi žive i rade, a ne u laboratorijima i ordinacijama” (1926)	APPROPRIATE TECHNOLOGY
“Socijalna terapija nastoji da za rješavanje problema o zaštiti i unaprijeđenju zdravlja pridobije sve slojeve naroda bez obzira na stepen njegovog obrazovanja, jer je zdravlje naše zajedničko dobro” (1925)	COMMUNITY INVOLVMENT
“Značajni uspjesi u popravku narodnog zdravlja dolaze od socijalne politike”	POLITICAL WILL

[1] Opažanja jedinog radnika na unaprijeđenju zdravlja na selu. Liječnički Vijesnik, 1939-1(1-15)

[2] Iz inauguralnog govora, 24.06.1948.

PRIKAZ 3. Slijed zbivanja u vezi osnutka Svjetske zdravstvene organizacije i uloga dr. Andrije Štampara

ZASJEDANJE UJEDINJENIH NARODA INICIJATIVA ZA OSNUTAK SVJETSKJE ZDRAVSTVENE ORGANIZACIJE	San Francisco Proljeće, 1945.
ZASJEDANJE SOCIJALNO – ZDRAVSTVENOG VIJEĆA UJEDINJENIH NARODA (dr. A. Štampar – potpredsjednik)	London Siječanj, 1946.
PRIPREMNI KOMITET ZA OSNUTAK SVJETSKJE ZDRAVSTVENE ORGANIZACIJE (dr. Štampar – član)	Pariz 17. Ožujak – 05. Travanj, 1946.
MEDUNARODNA ZDRAVSTVENA KONFERENCIJA (dr. Štampar povremeno predsjedava) Usvojen Nacrt Ustava SZO	New York 19. Lipanj, 1946.
INTERIM KOMISIJA (vrši funkciju SZO) Dr. A. Štampar predsjednik	1946 – 1948
RATIFIKACIJA 26 ZEMALJA ČLANICA – USTAVA SZO, ŠTO SE TRETIRA KAO POČETAK RADA SZO	07. Travanj, 1948.
I ZASJEDANJE SVJETSKJE ZDRAVSTVENE SKUPŠTINE Predsjednik dr. Štampar – inaoguralni govor	Geneva 25 Lipanj, 1948.

TABLICA: Tematika kojom se je bavio mladi Štampar

TRANSFUZILOGIJA	REFORMA ZDRAVSTVA
GERIJATRIJA	REFORMA ZDRAVSTVENOG OSIGURANJA
EKONOMIKA ZDRAVSTVA	REFORMA
MEDICINA RADA	MEDICINSKA ETIKA

LITERATURA

- Knjižica za narodnu prosvjetu i narodno zdravlje, Sv. 2.: Sifilis kao društveno zlo (napisano po prof. Furnieu), Zagreb, 1910. 31. str.
- Napredak moderne kirurgije (Transplantacija organa), Zvono, 3/1909, br. 10, str. 278-281
- Mehanizam duševnog života, Zvono, 3/1909, br. 13, str. 342-347
- O reformi zdravstva, Hrvatska njiva, 2/1918, br. 46, str. 773-774
- Etika i narodno zdravlje, Glasnik Min. nar. zdravlja, 1/1919-20, br. 1-2, str. 17-20
- O reformi zdravstvenih ustanova, Glasnik Min. nar. zdravlja, 1/1919-20, br. 8-9, str. 345-349
- O reformi medicinske nastave, Glasnik Min. nar. zdravlja, 1/1919-20, br. 11, str. 443-447
- Naša ideologija, Nova Europa, 18/1928, br. 8, str. 229-231
- Nova svjetska zdravstvena organizacija, Liječnički vijesnik, 68/1946, br. 11-12, str. 254-258
- Svjetski zdravstveni dan, Zaštita zdravlja, 5/1950, br. 2, str. 17-20